

ԿԱՐԾԻՔ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍԻ

Գաղիկ Կարապետի Թումանյանի «ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ԱՐԵՎՍՏՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՑՈՒՄ XX ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻՆ» թեմայով, ներկայացված ԻԲ 00.01 - «Սոցիոլոգիական հետազոտությունների մեթոդաբանություն, տեսություններ, սոցիալական տեխնոլոգիաներ և գործընթացներ» մասնագիտությամբ սոցիոլոգիական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության վերաբերյալ

1. Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Քաղաքացիական հասարակության (այսուհետ՝ ՔՀ) ուսումնասիրության արդիականությունը պայմանավորված է աշխարհում և Հայաստանում ժողովրդավարացման գործընթացների և ժողովրդավարության իրացման մեխանիզմների փոխակերպումներով: Հեղինակը շեշտադրում է «քաղաքացիական հասարակություն» հասկացության ամբիվալենտությունը՝ ցույց տալով, որ ՔՀ դերակատարումը չի սահմանափակվում տեղական կամ պետական մակարդակներով, գլոբալիզացիայի դարում այն հավակնում է տարածել իր ազդեցությունը նաև տրանսնացիոնալ մասշտաբով: XX դարի երկրորդ կեսին ՔՀ արևմտյան հայեցակարգերի զարգացումը հեղինակը դիտարկում է միջտեքստային դիսկուրսի շրջանակներում:

Ատենախոսության թեման արդիական է և կարևոր նշանակություն ունի ՔՀ հայեցակարգերի սոցիոլոգիական իմաստավորման և գիտական հայեցակարգման տեսանկյունից՝ հատկապես ՔՀ փոխակերպումների գլոբալացման և վերազգայնության համատեքստում:

2. Հետազոտության նպատակը և խնդիրները

Ատենախոսության նպատակն է դուրս բերել XX դարի երկրորդ կեսի արևմտյան ՔՀ զարգացման դիսկուրսային դրսևորումները: Սահմանված նպատակին հասնելու համար ատենախոսը վեր է լուծել XX դարի երկրորդ կեսին ՔՀ գաղափարի զարգացման հիմնական տեսական ավանդույթները, դուրս է բերել նույն ժամանակահատվածի արևմտյան ՔՀ հայեցակարգերի սոցիալ-պատմական համատեքստի յուրահատկությունները, հայեցակարգումների հիմնական դիսկուրսային տարրերը, ՔՀ հասկացության համակարգի տարրերը և դրանց հարաբերակցման միջտեքստային դրսևորումները, վեր է հանել ՔՀ դիսկուրսի զարգացման յուրահատկությունները գլոբալացման և վերազգայնության համատեքստում:

3. Հետազոտությունում ստացված արդյունքները և ատենախոսության գիտական նորույթը

Ատենախոսության հիմնական գիտական նորույթն է հեղինակի կողմից մշակված ՔՀ հայեցակարգերի սոցիալ-պատմական զարգացումը մոդելավորող եռափուլ

մեթոդաբանական սխեման, որտեղ առանձնացված են հետպատերազմական, հակակոմունիստական և հետխորհրդային պատմական շրջափուլերը՝ դրանք համապատասխանեցված են նորմատիվացման, ժողովրդավարացման և վերագգայնացման սոցիալական շրջափուլերին: ՔՀ ժամանակակից իմաստավորումները հեղինակը վեր է լուծել գլոբալ հիմնախնդիրների տեսանկյունից՝ միգրացիայի համաշխարհային ցանցեր, Covid-19 համավարակ: Ատենախոսության շրջանակներում մշակվել է ՔՀ վերլուծության հասկացության համակարգ: Հեղինակը հիմնավորել է, որ անհրաժեշտ է անցում կատարել ՔՀ քաղաքական դիսկուրսից հասարակական և մշակութային դիսկուրսներին՝ միաժամանակ արդիականացնելով դրանք: Ատենախոս Գ. Թումայնյանի կարծիքով քաղաքական դիսկուրսի գերակայությունից դուրս ՔՀ իմաստավորումը նախապայման է ՔՀ ինստիտուտների բազմակողմանի զարգացման և կենսունակության պահպանման համար: Հեղինակը մշակել է նաև ՔՀ քառակողմ նորմատիվային մոդել, որը նոր մեթոդաբանական հնարավորություններ է ստեղծում ՔՀ զաղափարի վերաիմաստավորման համար: Աշխատանքում հիմնավորված է, որ միգրանտների ներառման հիմնախնդիրների կարգավորման համատեքստում ՔՀ հայեցակարգվում է գլխավորապես հակակառավարական քննադատության և վերագգային համերաշխության դիսկուրսների վերարտադրման միջոցով:

4. Ատենախոսության արդյունքների գործնական և գիտական նշանակությունը

Ատենախոսության հիմնադրույթները և ստացված արդյունքներն ունեն կարևոր գիտական նշանակություն, քանի որ աշխատանքում ամփոփված են XX դարի երկրորդ կեսին տեղ գտած ՔՀ հայեցակարգային մոտեցումները, դրանք դասակարգված են հեղինակի կողմից մշակված սոցիալ-պատմական փուլային մոդելում, ինչը հարուստ կրթական և գիտական վերլուծությունների նյութ կհանդիսանա հասարակագետների համար: Աշխատանքի տեսական նշանակությունը պայմանավորված է ՔՀ տեսության շրջանակներում հետխորհրդային Հայաստանի ժողովրդավարացման փորձի և ընթացիկ զարգացումների հայեցակարգման անհրաժեշտությամբ:

Ուսումնասիրության արդյունքները կարող են օգտակար լինել ՔՀ արդի հայաստանյան դիսկուրսի վերաիմաստավորման, ՔՀ դաշտի և ժողովրդավարական գործընթացների փոխակերպումների հետազոտության, ինչպես նաև ՔՀ սոցիալական և մշակութային նշանակության բարձրացման համար:

Հեղինակն աշխատանքում օգտագործում է ՔՀ հապավումը՝ քաղաքացիական հասարակություն հասկացության փոխարեն, որը շատ ողջունելի պրակտիկա է, այն ցանկալի է լայն կիրառության մեջ մտցնել ինչպես գիտական, այնպես էլ հանրամատչելի գրականության մեջ:

5. Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, վեց ենթագլխից, եզրակացությունից և գրականության ցանկից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 122 էջերի վրա: Ներածության մեջ հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել է հետազոտության թեմայի ուսումնասիրվածության աստիճանը, ձևակերպվել են հետազոտության նպատակն ու

խնդիրները և ատենախոսության հիմնական վարկածը, ամփոփվել են ատենախոսության մեթոդաբանական հիմքերը, ներկայացվել են հետազոտության գիտական նորույթը և պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, հիմնավորվել է ատենախոսության տեսական և գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին գլխում ներկայացված են ՔՀ ուսումնասիրման տեսամեթոդաբանական հիմքերը, այդ թվում՝ ՔՀ ուսումնասիրման հասկացության համակարգը և մեթոդաբանական գործիքակազմը, ՔՀ հայեցակարգերի զարգացումը տարբեր ավանդույթների տեսանկյունից: Հեղինակը հատուկ ուշադրություն է դարձնում ՔՀ-երրորդ սեկտոր, ՔՀ-քաղաքական հասարակություն, ՔՀ-հանրային դաշտ, ՔՀ-սոցիալական շարժումներ, ՔՀ-ոչ կառավարական կազմակերպություններ, ինստիտուցիոնալ գույզերի միջտեքստային հաղորդակցության ուսումնասիրմանը՝ վերլուծելով ՔՀ նոր դիսկուրսների ձևավորման տեքստային մեխանիզմները և ՔՀ հայեցակարգի զարգացումը:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը նվիրված է ՔՀ հայեցակարգումների ուսումնասիրությանը ժողովրդավարական տեսության շրջանակներում, այդ թվում՝ վերլուծված են ՔՀ հայեցակարգման ժողովրդավարական պատկերացումներն արևմտյան մի շարք երկրների և հետխորհրդային Հայաստանի փորձի տեսանկյունից, ինչպես նաև ժողովրդավարական և ազատական գաղափարների հատման տիրույթում, ներկայացվում է XX դարի վերջին տասնամյակներում սկզբնավորված հակակոմունիստական շարժումների դիսկուրսում ՔՀ գաղափարների և ժողովրդավարական սկզբունքների փոխկապվածությունը, ինչպես նաև ՔՀ հայեցակարգման եռակողմ մոդելը, որի միջոցով կարևորվում է ՔՀ ընդդիմադիր դերակատարումը միապետական, կենտրոնաձիգ վարչակարգերի նկատմամբ:

Ատենախոսության երրորդ գլխում վերլուծված են ՔՀ վերազգային հայեցակարգերը, այդ թվում՝ գլոբալացման պատկերացումների տեսանկյունից և վերազգային հարացույցի շրջանակներում: Հեղինակը եզրակացնում է, որ ինստիտուցիոնալ տեսանկյունից գլոբալ ՔՀ հասկացությունը օգտագործվում է որպես սոցիալական հարաբերությունների զարգացման մի մակարդակ, որն ընդունում է հետևյալ ձևերը՝ միջազգային ոչ պետական կազմակերպություններ, վերազգային ոչ ֆորմալ ցանցեր, շահերի պաշտպանության խմբեր և վերազգային սոցիալական շարժումներ:

«Եզրակացություն» բաժնում հեղինակը ներկայացրել է ատենախոսության հիմնական արդյունքները, առանձնացրել է ՔՀ դիսկուրսին ներհատուկ սահմանափակումներ՝ ՔՀ դիսկուրսի կախյալությունը քաղաքական իրադրություններից, ինչը կարող է հանգեցնել ՔՀ դիսկուրսի դեգինտեգրմանը, ՔՀ հասկացության տարրերի մանիպուլյատիվ կիրառությունը, որի պատճառով ՔՀ դիսկուրսը զրկվում է իր փորձառական բովանդակությունից և կասկածի տակ է դրվում, ոչ միայն ՔՀ սուբյեկտային դերը ժողովրդավարացման գործընթացում, այլ նաև ՔՀ լեգիտիմությունն առհասարակ: Հեղինակը եզրակացրել է, որ ներկայիս գլոբալ մարտահրավերների պայմաններում ֆիզիկական տարածության սահմանափակումները և թվային տեխնոլոգիաների զարգացումը տեղափոխում են ՔՀ փորձառությունները վիրտուալ տարածություն, ինչի հետևանքով ՔՀ

հայեցակարգերի զարգացումն աչքի է ընկնում տեղային և գլոբալ դիսկուրսների համադրությամբ:

6. Դիտողություններ և առաջարկություններ ատենախոսության վերաբերյալ

Ներկայացված ատենախոսությունը գերծ չէ թերություններից, որոնցից կցանկանայի նշել հետևյալները՝

1. Հեղինակը դիտարկում է ՔՀ վերագրված գարգացումներն ինչպես միգրացիոն գործընթացների՝ փախստականների ճգնաժամ, այնպես էլ համավարակի համատեքստում, թեև այդ երկու գլոբալ հիմնախնդիրները հակադիր սոցիալական ազդեցություն ունեն համաշխարհային փոխակերպումների և ՔՀ դերակատարման վրա:
2. Հեղինակն ինչպես ատենախոսության մեջ, այնպես էլ հրատարակված աշխատություններում անդրադարձել է Հայաստանում ՔՀ զարգացման տարաբնույթ ասպեկտներին, դրանք սակայն արտացոլված չեն աշխատանքի բովանդակության մեջ: Աշխատանքը կշահեր, եթե հեղինակը Հայաստանում ՔՀ զարգացման առանձնահատկություններին վերաբերող ենթագլուխ նախատեսեր:
3. Ատենախոսության երրորդ գլխի շարադրանքից պարզ չէ, թե հեղինակն իր իսկ կողմից առանձնացված սոցիալ-պատմական փուլերից որին է դասում ՔՀ արդի փոխակերպումները:
4. Ատենախոսության բովանդակության մեջ նշված է «Գրականության ցանկ»: Այնինչ խոսքը «Օգտագործված գրականության ցանկ»-ի մասին է:
5. Ատենախոսության 17-րդ էջում՝ առաջին ենթագլխի առաջին նախադասության մեջ, հեղինակը թույլ է տվել վրիպակ գրելով *«Քաղաքացիական հասկացություն» հասկացության սոցիոլոգիական ուսումնասիրության նշանակությունը կարելի է հիմնավորել մի քանի տեսանկյունից*:
6. 26-րդ էջում խոսելով լեհական «Solidarity» շարժման մասին՝ հեղինակը պահպանում է անվանման անգլիատառ տարբերակը: Այնինչ կարելի էր օգտագործել բառի հայերեն թարգմանությունը՝ «Համերաշխություն» կամ անհրաժեշտության դեպքում ենթարկել անգլերեն բառը հայատառ տրանսկրիպցիայի կամ տրանսլիտերացիայի:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Նշված դիտողությունները չեն նվազեցնում ատենախոսության արժանիքներն ու ստացված արդյունքները: Գազիկ Կարապետի Թումանյանի «Քաղաքացիական հասարակության հայեցակարգերի զարգացումը արևմտյան եվրոպայում XX դարի երկրորդ կեսին» թեմայով ատենախոսությունը ինքնուրույն կատարած ավարտուն հետազոտական աշխատանք է, որում լուծված են գիտական կարևոր նշանակություն ունեցող խնդիրներ: Ատենախոսությունում օգտագործված տեսական մոտեցումները և գործնական առաջարկությունները, ինչպես նաև ստացված արդյունքները, գիտականորեն հիմնավորված են և ընդունելի:

Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է հետազոտության բովանդակությանը և ընդգրկում է դրա հիմնական դրույթներն ու արդյունքները:

Ատենախոսությունը և սեղմագիրը շարադրված են հատակ և ընկալելի ոճով, դրանց ձևավորումը համապատասխանում է ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից ներկայացվող պահանջներին: Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հրապարակած 7 (յոթ) գիտական հոդվածներում և մեկ կոլեկտիվ մենագրության մեջ, այդ թվում երկու հոդվածը ռուսերեն ևս երկուսը՝ անգլերեն լեզվով: Սեղմագիրը և տպագրված աշխատանքները լիովին արտացոլում են ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը:

Հաշվի առնելով շարադրվածը, գտնում եմ, որ Գագիկ Կարապետի Թումանյանի «Քաղաքացիական հասարակության հայեցակարգերի զարգացումը արևմտյան եվրոպայում XX դարի երկրորդ կեսին» թեմայով ատենախոսությունը համապատասխանում է ՀՀ-ում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգին և ՀՀ ԲՈԿ-ի կողմից թեկնածուական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, իսկ ատենախոսության հեղինակն արժանի է ԻԲ 00.01 - «Սոցիոլոգիական հետազոտությունների մեթոդաբանություն, տեսություններ, սոցիալական տեխնոլոգիաներ և գործընթացներ» մասնագիտությամբ սոցիոլոգիական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

Սոցիոլոգիական գիտությունների թեկնածու,

ԵՊՀ սոցիալական աշխատանքի և

սոցիալական տեխնոլոգիաների ամբիոնի դոցենտ

Յ.Գ.ՄԵԼԻՔՈՒՄՅԱՆ

Տիկին Յ.Գ.Մելքումյանի ստորագրության
իսկությունը հաստատում եմ.

ԵՊՀ գիտական քարտուղար
պատմ. գիտ. թեկնածու

Լ.Ս.ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

7 հունիսի 2021 թ.

